

ЯКОВ ИЛЪЯГУЕВ

ИМУ ХЪОФД
БИРИМ

ЯКОВ ИЛЬЯГУЕВ

ИМУ ХЬОФД
БИРИМ

Дагестанское книжное издательство
Махачкала 1989

Ильягуев Яков

И 49 Иму хьофд бирим: Стихигьо ве поэма. —

Махачкала: Даг. кн. изд-во, 1989. — 60 с.

Нас было семеро

Э и сборник эн Яков Ильягуев дешенде оморет е ченд тозе стихигьой энун ве поэма «Довид-гъэле» (эз легендай тати).

Стихигьой энун «Эри Ватан», «70 сали», «Э тозе жире» «Космонавт дагестани» ве угьониге гьисдуьт э товун муьгьбет одомигьой совети э кин Ватан социалисти хуьшде, эн омбаремиллетлуье улкей догьиму — Догьисту, э товун дошдеи ве муьхкем сохдеи дусди хэлгьгьой вилеет имуре, эри э дуьруьсди ве барасиревоз э жиге овурде гьэрдхунди хуьшдере э пушой эн хэлгь, жэГимет совети, тозе революционни дегишигьоре э вилеет ве деш.

Поэма «Довид-гъэле» нуввуьсде омори э легендай хэлгьи тати гуьре — «Всзир эн хон Табасару», э комники бирмунде оморени, чуйтам эзи е ченд сад салгьо пушо бине зере омориге еки эз куьгьне ве мэгГлуьмлуье дигь тати Мюшгуьр (Нуьгди), эз пушстегине гьозиегьэдере эз зиндегунни жэГимет эн дигь Мюшгуьр, эжеки эз деде бири автор эни сборник, бебегьо-келебебегьой энун.

ББК 84 Тат

ЭРИ ВАТАН

Эри дузи, туь гоф сохде
Дануьт хэлгъгьо гьеме песде,
Сутун гIуьлом нуми туьре
Эри дошде шолумире.

2

Сипи, снегь, зерд-инсонгьо
Бешгъэ нисдуьт эйтуь угьо,
Туь хосдени дусди бире
Дес дуьт хэлгъгьо дуь екире.

3

Бовор сох туь э ме гьони
Нум туь Ватан — шовгIоймени,
Ватаниге мере нисди
Союз Советгьо энжэгъ гьисди!

4

Ме кук тати-ферзенд туьнуьм
Эри дусди нуьвуьсденуьм,

Симгьою гьисд раггьой дуълме.
Саз вонорем э синейме

5

Бендгьой мэгІни ме нуьвуйсде,
Хэлггьой Ватан эдет хунде,
Угьо гьеме эри туьни
Эри салгьой жобордини»

6

Эжеш бирем э вэхд довгІо,
Темеруз туь бирем унжо,
Чуьтам гІэил дедей гешде
Гьечу гешдем Ватан туьре.

7

Бовор сох, жон, э ме гьони
Нумтуь Ватан — шовгІоймени,
Ватаниге мере нисди!
Союз Советгьо энжэгъ гьисди!

70 — САЛИ

I

Эри мигІид, э зугьун тати —
Чуькле миллет Улкей Совети,
Эдеме нуьвуйсде бендгьоре,
Гуьнжунде дуьлшоре мэгІнире.
Эри Октябрь — хьофдод сали
Эри рузгьой богьор васали.

Дуь гофле гуфдире воисде
Эри чуюкле гээйм бугьо хэсде,
Сохдембу девр э туь залуми
Гулумпе бу, небу мэГлуьми.
Мугуиге у нисди зинде
Э гээриш гээймгьо эй гоф сохде.

Увэхди бу девр эн падшогыи
Зулумкори, миллетнэхогьи...
Октябрь омо, э гэеме гуфди:
«Девр Совети гэисд екмиллети.
Вэхизит гиснегьо ве гэулгьо,
Поит э жергей эн игидгьо...»

Эз гофгьой Октябрь вэхуьшди,
Чуюкле гээйм туьш э пой поисди,
Э гэрей миллетгьо дарафде
Зу гээриш бисдори э десде...
Октябрь! Нум туьре гирденуьм
Э руз мигИид-шорум, хуромум!

II

Эри туь имбуруз хьофдод сали —
Салгьой жоборди, игиди, шори,
Миллетгьо хунденуьт дусде мэГни
Эри уьшуьггэ астарай хори.
Октябрь! Нум туьре угьо гирде,
«Зигьо революция» гуфдире.

Эз келе те чуюкле гуфдиренуьт:
Эз хори те асму э гьерло у сеси
«Зигьо Октябрь!» Сесгьо доренуьт,
Эри мэГдон эн чешмей хилоси.
И бендгьой мэГнимеш э тати
Сес дуьгу э Улкей Совети,

Мидарав э гэриш ченд сесгьо...
Э еки михунут миллетгьо.
Зигшош туй Октябрь э девргьо —
Дузе рэхь азади инсонгьо!

1987 сал.

ЭРИ ТЭГІРИФЛУЬЕ ОРТОПЕД

I

Э чуйкле дигълей кавкази — Гъусар
Э хунелей эн гуъли бугьо сар,
Бисдори эз деде э у кифлет
У бу жофокеш-ранжбере тат.

Дануьсдми бебе, деде у вэхд,
И куклере гьисди буьзуьрге бэхд?
НэгІо, екиш у гофе не гуфди
У гьеле пэхьни бу, небу веди.

Зуьм-зуьме астарай эн асму
Туй хьэсуьл оморенге дирербу,
Оммо сабур сохде гоф не гуфди
Гьисмет эни кук чуйтаме гьисди.

Э салгьой гІэили небу е кес
Гую дуй гофле э мэгІлуьме сес:
«И кук гъусари-нэхирчи гьони
Песдегьо у духдир биренини!..

II

Дир, некеши гирошдуьт кем салгьо,
МэгІлуьм биренуьт пэхьние сургьо:

Духдир бисдори изму Гавриил
Васал туь омо жовоне жогьил.

Суйфдеи нечогуэ кем хуб сохди,
Омбре шевгю туь ховсуыз мунди,
Очмиши себэхэ э чум дире,
Тозе фикиргю э дуыл оmore.

Э ченд фикиргю небирей рази
Жовоне хирург — кук эн Кавкази,
Домовка — дуре диглей Сибири
У эри туь Гъусар хьисоб бири.

Эри бишерке луьнггю, занигю,
Хуьрд бире остгъун пойгю, дендегю,
Эри соф сохде чорере офди
Э ортопед нуьге кор дешенди.

У бисдо мэгІлуьм э гьемей дуьнэгь
Эз дуыл туь варафд у вэхд шоре огь,
Песде гуьдире: «Офдемгю чоре
Гипссуыз хуб сохде хуьрде остгъуре...»

Э торих медицине нуьвуьсди,
Нуьге тегьере, мэгІлуьмиш сохди,
ГІилм ортопедде офд тозе ерэгь
Куьгьнегю бисдорут гьемешу гъэргь.

Э Сибирь э песой догь эн Урал
Унжиге поисди шегьер Курган,
Эзунжо э гьер тараф шар Зими
Ортопед — Илизаров мэгІлуьми!

III

Беде зэгІифгю десдечугиргю
Туьре жон, огол зеренчът угю,

Вой зере э китуь оморени,
У нечогъгьоре туь хуб сохдени.

Революцияй гИлми туь сохди
Э медицине мозол овурди,
Э Курган хирург ферзэнд Совети
Гавриил гъусари гьисд кук тати.

МэгІлуьме клиникай Илизаров
Эз Курган сес доре, у бири лов,
Туьре Игид Жофой Социалисти
Э лэгІэй хэлгъгьо тэгІрифи гьисди.

Синейтуьре рач сохде орденгьо...
ГІуьзетлуьнуьт, тэгІрифлуьнуьт угьо,
Эй кук догъи—гъусари Гавриил
Салгьой туь гердо гьемише жогъил.

Эри туь хосденуьм саламети
Кук чуькле миллет Уклея Совети,
Кешире жофо эри жунсогъи
Хуб бу кефсуьзи — остгъун нечогъи.

И бендгьой мэгІнире э Дагестан,
Нуьвуьсдем, шори сохде, гьемватан,
Гъэдэгъэ зерем э дусде ковтер:
Эри Гавриил э Курган зу бер!

Дсрбэнд—Избербаш 1986 сал

ШУШЕН — НЕСИГІЭТЧИ

(э гІуьзет тэгІрифлуье корсох фабрик
э нум Н. К. Крупская ш. Махачкала)

Чуьтам шори несохум ме
Эз туь корсох зен догъи ме,

СенигІэткор эн фабригэ
И си сали туь унжиге.

Е духдерле, хуьрде чумгьо
Раче сифет сие гьошгьо,
Ловлегьою заргел куфде,
Э фабрика дироморе.

Руз эхэйрбу туь гуфдири
ГІэйб кешире, сергъуз бири,
Эз туь у вэхд еки пуьрси:
«Гу, духдерле, гоф туь чуйни?»

Туьре воисд бирден гуи:
«Воисдени бире дерзи,
Хуте бошум партал духде,
Э фабрика эй кор сохде».

Оmmo нэгІо! Не гуфдири
Когъоз э дес гирдебири,
Е фенд гофгьо унжо вебу
Чуьтам э дуьл метлеб дебу.

... Гьечи гирошд и ченд салгьо
Туь бисдори хубе усто,
Ударник нум, туьре гьисди
Эри жофой коммунисти.

Раче нуми нум туь Шушен
Э гъэд фабрик корсохе зен,
Эри шогьир диеш рачте
Бендгьой мэгІни эй нуьвуьсде.

Бегем нисди келегеди,
Духдер тати — коммуниста,
Куьгьне корсох фабрикаи
Гьем несигІэтчи жовонгьои.

И си сал туь желд кор сохде
Гьербой план зиёд сохде,
Мигирова Шушен — татка
Темизе дуьл — коммунистка.

Избербаш, 1987 сал.

Э ТОЗЕ ЖИРЕ!

Гоф сохим очугъ э кор э гьурлугъ:
Э тозе жире — дузи гуфдире!
У мибу песде эри кор сохде
Лап хубе жире гьич не терсире!

Эгер увэхди... гьерки кор сохди
Воисде жире, фикир не сохде.
Гьони ужире герек нис бире!
Э гъэд корхоне у нисд нишоне.

Эри корхоне миёрим хэйре,
Брак унжиге не дегьишдимге!
Песде увэхди плангьой кори —
Бири гуфдире э тозе жире!

Гъэдуьр жофоре корсох дануьсдге,
Мидануь муьзде зиёд вегирде.
Гьем селигъэлуь, гьеми сарафлуь
Эри кор сохде э тозе жире!

Ичку хурдере не тембелире,
Зу очугъ сохим эз гIэре шеним!
Э гъэд кор угьо гьэрэतिकонуьт,
Эри корхоне дуьшме хьисобуьт!

Куьгьне тегьере негьилим мунде,
Шефде когъозгьо недим хэбергьо!..

Вегирде ерэгъ, нибошим элчэгъ,
Темиз кор сохде э тозе жире!

Гуфре дургуни — не бошим пэхьни,
Уре гьисд эхир эз гІэре бу вир!
Эрчуьни у кор небире ошгор?
Э пушой гьеме гьирмизи бире?!

II

Э тозе жире кире воисдге
Е кифлет бире мибу кор сохде.
Зиёдте мибу деш муьзд энугьо.
Эй гьер сенигІэт гьисди несигІэт.
Кешим жофоре э тозе жире!

Дургуне плангьо у герек нисди!
Хуьшдере фурмугьо гьэлети гьисди.
Хьуькуьмет Совет нэгІлети сохде
Гьерки э иму дуз кор не сохдге.
Гьэдуьр жофоре хуби дануьсде,
Биёйт кор сохим э тозе жире!

ЭРИ ДЕДЕГЬО

(Э гІуьзет «руз дедегьо»)

I

Эз дедей хубте чуьни э гІуьлом?
Пуьрсирнге, мибу гьечи жугьоб —
Ужире ширин, гьемиге хубте
Э руй эн хори нисди зиёдте!

Гуфдирени Ватап лап ширини,
Омбар дуьруьсде гофи, у ширини!

Оммо дедей не Ватан екинуыт,
Угьо эри инсонгьо гІэзизуыт.

Чуытам богьор васали гІэзизи,
Савзегьой хори уре хосдени,
Гьечу дедее назуышменд бире,
Гьербой дуыл хосде эри шор дире.

Небу фурмуш сохи у рузгьоре.
Нуыгь мегь дедей гердундигьо туьре,
Асделе-асделе пое норе,
У рэхь рафдени мугьое т бире.

Шевгьо те себэхь у ховсуыз мунди,
Эри туь дедей гофлегьо сохди,
Э ён гуфере зере чорзани
Туь хиси зуте «Ненуйгьо» хунди.

Поегерд гьисди, гьул туьре гирде,
Дедей гердунди дуылшори сохде,
Бирей келете, диеш увэхди
Э гьэйгьуй туь гьербой поисди.

II

Э салгьой довгІо уызге дедегьо
Эз ме гуфдирет, — гІэзизе бала»,
Погьли-погьли гІэрсе тигьи сохди, —
«Бура балайме», — рэхьникбу сохди.

Туьфенг э дес, патрандаше беседе
Хьэрекетуым бурам зу э десде,
Десе жумунде, согьбоши сохдум
Е кем хэнде-лов дедее дируым.

Дедей увэхди гьич не пуьрсирн
И кук эз коми улке омори,

У тэгІди-тэгІди суьфре дешендї
Эри хисире жиге гъуьч сохди.
Дедегъо гъеме угъо екинуьт
Е бешгъэ нисди коми миллетуьт.

Дуьл эн дедей те гъечу фирегъи
Диририге мугуи у дерёгъи,
Чуьтам мотову инсон у коре
Э довгІо фуьрсуь теке баларе?!

Песде гую — «Бура рэхъник э довгІо
Эри Ватан, э гъэршуй фашистгъо», —
Гуфдирени дуьл э сенгъ чаруьсде
Дуьл дедегъо и вэхд э пулат чаруьсде.

III

Бесгъуни бисдо, варасде довгІо
Шори giroшде эз дуьл дедегъо,
Эз фронт эдет вогошде солдатгъо
Э вокзал гузет гъисдуьт дедегъо.

Дедей поисди, чумерэхъ бире,
Балай эн суьрхи веди нис бире,
Эз гъэриш вокзал дуьл хуьрд вогошде,
Асде пой норе, гІэрсе покурде.
Гъечи те гъониш чумерэхъ гъисди
Белки балаю согъи, немуьрди...

Э гІуьзет «руз дедегъо»
Эришму гІэзизе зенгъо,
Нуьвуьсдем ме и, мэгІнире,
Зигъошит, довгІо недире!
Шолуми! Шолуми! Эришму
ДовгІосуьз гироро рузгъошму!

МИГИД 8-муьн МАРТ

(Э гҮьзет зенгьой Планет иму)

I

Имбуруз э гьемей хори
Эри зенгьо гьисди шори,
Руз мигГиди, руз васали
Нике мэхьэл вэхд эн сали.

Ишму зенгьо доре гьувот,
Зулумкоре сохдейт борбот,
Э гьурлугьгьой эн гҮьломи
Гьэриш бирейт, бу шолуми!

Шиниренге сес ишмуре
Эз трибуна гоф сохдере,
Ме гуфдирум — довгҮокоргьо
Дуьле гирде нуьшдет угьо.

Ки ишмуре сохд чумГэрси
Эну инсон дуьл ю парси,
Угьо, гьеме бедкоргьои,
Дуьшмен хэлгьи, зиндегуни.

Оммо ишму не терсире
Гужлуь сохдейт десдегьоре,
Эловлуье жире-тегьер
Гофгьо сохдейт диеш эз гьэгьр.

Эз чор тараф кура бирейт
Ишму э Масков оморейт,
Ленине дит расде шовгҮо:
«Нигьилим де бире довгҮо!»

Э вилеет эн Советгьо
 8-муьн март — мигИид зенгьо,
 Гъул гІэиле угьо гирде,
 Руге парад дуьлшор рафде.

Вежеисде, мэгІни хунде
 Э гъэд десде хэнде-хэнде,
 «Барасигьой пенжсалире
 Бегьем сохдейм!» — Чекгьо зере.

Гьеме угьо гьисдуьт бегьер
 Эн партия хубе тегьер,
 «Зигьо мигИид 8-муьн Март!»
 Гуфдиренуьт хэлгъ э парад.

ДЕНИШ Э МЕ

МэгІни

Эгер гьисди туь соймиши,
 Екемлей вэхд мидениши,
 Фурмуш месох дусдимуре
 Расде гофгьо-шовгІоймуре.

Гуфдириге — «миденишуьм,
 Ме эри туь дусд мибошум,
 Бура рэхьник, шор вогордош
 Хундей туьре бегьем сохош».

Ме увэхди дуьлшор бире
 Мерасунум хундей мере,
 Мугуюм, ки менг не чуйшме
 Угьо гьердуь гьисдуьт эн ме.

Цуьтам савзе, гуьлле богьор
Э гофгьой туь гьисдуьм бовор,
Раче духдер эн Дербенди, дуь гиле
Муйгьой сер туь эз дуь бенди.

Э сифет туь веригьо хол
У эриме гьисди нишон,
Раче духдер эн Дербенди дуь гиле
Муйгьой сер туь эз дуь бенди.

Э ГЪЭРШУЙ ДОВГЮ

(м э г и н и)

I

Атомни довгЮ, уре ки хосде?
Дим келе шовгЮ — эри не сохде!
Дедей не бала эри гирисде
Рихунде гЪэрсгьо, кире воисде?

П р и п е в:

«Герек нисди имуре довгЮ!»
2 гиле
Гуфдирени Союз Советгьо

II

Биёйт инсонгьо вокуним куьрпи,
Дес дим екире эз дуьли-дусди,
Запад не Восток рафдори сохим,
Нуввуьсде шерте гьемише дорим.

П р и п е в:

«Герек нисди имуре довгЮ!»
2 гиле
Гуфдирени Союз Советгьо.

Темизе асму гъемише дорим,
Дор шолумире эеки корим,
Эри инсонгъо жунсогъи хосде,
Эркин бу гъово эри зигъисде.

П р и п е в:

«Герек нисди имуре довгЮ!»

2 гиле

Гуфдирени Союз Советгъо.

ИМУ ХЬОФД БИРИМ

(Э гуъзет партизангъо — догъистонигъо,
хъовиргъойме э Греция)

Астарагъо небируът веди
Менгиш шем гирде, биребу пэхъни,
Э гъэриш асму чирогъгъой энУ
Бируът хэбердор эз хьол хьофд иму.
Ишму поке астарагъой асму,
Веди нисдитгеш гъони эз иму
Эдейте дире, фурмуш нисохит,
Гьербой имуре э ёр миёрит.
Кукгъой Дагестан иму хьофд бирим
Партизан бире, десде бисдорим,
Ерэгъ вегирде, э догъгъо рафдим,
Унжиге иму дусдгъоре офдим.
Э гIэрей догъгъо, пичире рэхъгъо,
Э сер эн куърпи, э гъэриш чойгъо,
Фашистгъо меит бире мофдорут,
ГIэжел бихэбер гъэрбо миофдут,
«Русиш» — гуфдире, хъэрой дешендет,
Эз сес «уррайму» песо вирихдет,
Иму хьофд бирим кукгъой Дагестан

2 Заказ 4516

Э хори Эллада — десдей партизан.
Юруш вегирде, э чуьлгьо гешде
Э тегьер овчи туьфенг э герде,
Гиснеш бирейме, эдейме рафде
Жигей фашисте эри дануьсде.
Э мезрегьой Олимпия биреки
Хэлгь ишу гьечи мигуфди:
«И жиге рачи-гьисди гьэдими
Эз девргьой Геракл мунде мейдуни...»
Бегем Нарын-гьэле гьэдими нисди?!
Эз хьофд гьопу борую поисди,
Шогьиргьой Восток дестонгьо бесди,
Рачи мэгИнигьо Дербент у гьисди,
Ватанме мескен дусди, шорини
Эри миллетгьо мэгИдон еклубьги,
Уре гьисди дерёгь — гIэзизе Каспий
У дуьлме, шориме, гьувотмени.
Иму хьофд бирим — кукгьой Дагестан
Э вилеет Эллада партизан,
Дуриш биреймге эз туь Ватан,
Гьербо гуфдирейм: «Зигьо Дагестан!»

1984 сал Избербаш

ПАРТИЗАНСКИ ЗАЛОНГО

Э гIэрей куьллуье догъгьо
Э вилоет пире Эллада,
Ме дирем игиде кукгьо
Вежестере Залонго.

1) Залонго — вежесдение гьовой эн партизангьо, ко-
мире ме дирем биреки э Греция э гьэриш партизангьой
эж ЭЛАС э 1944—45 салгьо. Залонгоре угьо межесдуьт
пушой э женг рафде э гьэршуй фашистгьо. Залонго-у

Угьо бируът желд — партизан
Гьовхочигьо эри ватан,
Жуне гьурбу эри сохде
Кура бируът э ченд десде.
Сес Залонго лов мибисдо
Эз гьэрши эн мугьорегьо,
Симов мизе э гьэд гьовгьо
У миварафд тик э гьово.
Пушой рафде э женг — гьовхо
Э гьэршуй эн фашистгьо,
У вэхд межесдуът Залонго
Солдат ЭЛАС у яралуь
Партизан — игиде кукгьо.
Залонгоре вежесденбу,
Прометей бируът угьо,
Дуьл пулати ченд гьозоргьо.

Э ЕСИРИ

Бегем гьуш бируьм пар зере гердуьм
Езугьэ жейроне хуно вир бошум,
Эйчуй эхи, бегем гьовункор бируьм,
Э жогьили бирден есир бошум.

Дур эз ватан сохд мере беде довгьо,
Шар зере фуберд догьгьо, дерьегьо,
Омбаре вэхдгьо бируьм ме вир
Э дес фашистгьо офдорум есир.

мунди еровурд эзу куьгьне довгьо э Турчисярезоз,
женг бердеки Греция эри азади ватан ишу э 1821—1823
салгьо. Гьолхмишчигьо — игиде кукгьой Эллада межес
дуът залонгоре пушой э туьркгьоревоз э женг дарафде.
Залонго гьисди нум шегьер э Греция.

Туьфенг э душ ме эдеме гешде
Э торикн шев ченд догъ гишоше,
Себэхь куьнд бире дуьшмере дируьм,
Бирден увэхди гьэележе гирдуьм.

Когъозе деноре э лэгIэй мент,
Э хун билесмор биригьо, фашист,
«Куьшдегор туь гьисди Догъистони
Э Эллада солдат эн Совети».

ш. Избербаш 1980 сал.

ШЕВ ЗИМИСДУ Э МЮШГУЬР

(Ме и стихире нуьвуьсдем э гуьзет дуь дусде
хьовиргьо мюшгуьригьо Ильягьу бебейму не
Мигьир хьовир ю)

I

Э Мюшгуьр чуйтам э кендусду,
Корсуьз бирениге зимисду,
Дигьбони микеши дуьлесди
Чумерэхь э васал у гьисди.

Кими мердгьо-нигьэчигьо
Э нуькере рафде угьо,
Тур мидешенд, хьозур сохде
Чинеш унжо тигьи сохде.

Шев биренге нигьэчигьо
Дуь-дуь хьэрмэхь рафде угьо,
Э кумеле эри нуьшде
Эри унжо гуьзет сохде.
Кей эз гьово миёвт гьозгьо
Э гьэд нигьэ нуьшуьт угьо...

Верф гьечи эдембу оморё
Эз сер шев гьич тэгІди не сохдё,
Не вор бу, не кулок увэхди
Э ёз хиники у сэхд поисди.

Бун саре хунегьо, говдугьо
Верф нуьшде пэхьнинуьт селт угьо,
Дуреле эз товгьо мадарафд,
У песде э гьово миварафд.

Не жилгъэ, не е рэхь ниофди
Верф нуьшде эз сер шев э хори
Эз гъэд дигь гирори увэхди,
Чухури, тепере дуз сохди.

Ниме менг эн шеви эдембу
Гирошде эз гъэриш эн асму,
Астарагьо эз гъэръги — эз дур...
Бируьт веди чуьн муре — кур-кур.

Э рачей менг шеви э асму
Е келе астара веди бу,
Небу минкини гоф сохут.
Угьо эз еки дур бируьт

Э куме пэхьнинуьт ивэхди
Нигъэчигьо бире дуьл тэгІди,
Кей дарав зигъовгьо э желе,
Песде туре кешуьт асдале.

Е локо, е булут невобу
Гьер тараф гъэд асму темиз бу,
Кими вэхд миомо сес гъозгьо,
«Гоф» сохдей энугьо эз гьово.

Диренге э хори нуькере
Э сер глов чине ве унжиге,

Минуьшдуьт эй хурде эз чинё
Кимигьо дарафде э желе.

Зигьовгьо «гоф» сохде, «гоф» сохде,
Гуйге угьо е кор шек сохде,
Эз чинеш эдете фуберде
Ивэхди курают э желе.

Сес гьо-гьой зигьовгьо оmore
Э и чул-пелесе лов бире,
Ченд зигьов э желе гирдетге.
Нигьэчигьо эдет шуморде,

Рушгьо, бигьгьошу жилид гирде,
Нигьэчигьо э дигь вогошде,
Туморе зигьов пур сер бесде
Оморут э хуне лов-хэнде...

Дербенд 1937 с.

ШЭГІМИ ВАСАЛ

(эз гІэдотгьой Мюшгуьригьо)

Э ёрмени ихдилотгьо,
Чуьтам дедей мигуфдигьо,
«Мюшгуьре бу мэхьэлгьою
Хубе гІэдот дебу э ю.

Э суьфдеи рузгьой васал
Мисухундуьт ШэгІми васал
ГІэтош моно, элов марафд
Дурей эню э дур мирафд».

Э чор тараф эню гІэтош
Межесдуьт шори сохде,

Мугуфдирут: «Охош-охош
Хубе бегьер туь биёрош.

Жун имуре туь согъ сохде,
Беде коре зу фуберде,
Эз гъэдогъо хилос сохош
ШэгІми васал, гьер сал гердош!»

И гІэдоте — гьем хосиет
Мюшгуьригъо гьер сал гирдет,
ГІэруьс-духтер не жогьилгъо
Э ён гІэтош сохдет гофгъо...

Унжо кукгъо соймиш сохде,
Гоф мидорут эри хосде,
Ешмэгъ-бузи духдер гирде
Жугъоб мидо, гІэйб кешире.

Гъечи угъо кук не духдер,
Доре дуьле нике хэбер,
Темерузи ченд вэхдире
Вегирденуьт инжо бире.

Эгер у вэхд е келете
Э ён гІэтош миомоге,
Духдергъо дур, кукгъош песде
Мибисдорут гъеме жейле.

Жерге гІэтош эдей сухде
Суглегъою муьруз-муьрз зере,
ГІэруьс-духдер, кукгъо гъеме
Чек зеренуьт мэгІни хунде:

«Е нечогъи не е беди
Гъич меево э гъэриш дигъ,
Эз гъэдегъо хилос сохош
ШэгІми васал, гьер сал гердош!

Соймшигъо гъисмет гердо
Метлеб ишу бегъем гердо,
Охош-охош шоре васал
Гьер сал гердош, ШэгІми васал».

1985 с.

КОСМОНАВТ — ДАГЕСТАНИ

Тозе хэбер мэгІлуым бисдо
Э дуыл гъеме шори офдо,
Э космоси кук Дагестан,
У эн иму гънсд гъемватан.

Э гъэд догъгъо е дигъле де,
Уре Кумух огол зере,
Унжоинуът бебе, деде,
Э гъэд догъгъо бирет келе.
Кук энугъо суьфде верафд
Эз Дагестан — у космонавт.

Догълуьини — Дагестанини,
Манарови, Мусо нуми
Гуфдиренуът хэлгъгъой Кавказ
«Эн имуни у космонавт...»

Эй туь Мусо кук догъиме
Эри ферзенд советиме,
Нуьввьсдем э зугуьн тати
И мэгІнире э дуыл дусди.

Хубе кори дусди хэлгъгъо
Ченд миллетуът — космонавтгъо,
Игъо гъеме бегьер туьни
Буьзуьрге Союз Советгъо.

МЮШГУЪР — ВАТАНМЕНИ

I

Э ёрмени ме хьофд сале гьисди
Дедей Истир берд мере увэхди,
Эри бирмунде дигь бебегьоре,
Ченд девр пушо бине зеретгьоре.

«Мирайм э више — э жиге «Гъэле»,
Эже у могьлугь норетге шеле,
Вокурде куме э жигей хуне
Зерет унжиге гьелелуьг бине.

Хуне-жигере шенде косибгьо,
Кошде мэхьсуьле гьишденуьт угьо,
Гъул гIэиле гирде, зу тэгIди сохдет
Э торики шев угьо вирихдет.

Шелей эн есири вери э кул
Бисдорут гъэриб, офдоре э чул
Сербоши бисдо эришу Довид,
Могьлугь вирихдуьт эзунжо бежид.

Гъечи гоф сохде мигирошд шори
Эз дуьл эн дедей — эн зен мюшгуьри,
Э ёр овурде саре жумунде,
Песде ченд погъли гIэрсе рихунде.

II

Ме келе бирем э шегьер Дербенд
Шегьер гъэдиме гьисдгьо гъэлебенд,
Оммо е вэхдиш Мюшгуьр эз дуьл ме
Фурмуш небири эжеш бирем ме.

Ненуйгьой дедей гьисдуьт гьер зинде,
Э дуьл ме угьо эдет зигьисде,
Бири мэхьэлгьо... дуьл небири шор,
Унжош Мюшгуьре овурдем э ёр.

Эриме дедей э ён гуфере
У хунди «Лейло» чорзани зере:
«Туь гердош келе э дигь бебегьо,
Комире эйму бине зеретгьо.

Мюшгуьри бире у эрклуьини,
Эри туь у дигь-гІэзиз ватани,
Небу-небуден сохи туь фурмуш
Гуферейтуьре, шени гьич эз гуш».

III

Пошире хори Мюшгуьре гьисди,
Берекат юре гьэдер нисди,
У гьисди мэгІдон: раче бисдугьо,
Богьгьой онгури, сипре дунегьо...

Хоригьой Мюшгуьр берекетлуьнуьт
Буллуье тэхуьл угьо доренуьт.
Емуьшдоргьо э богь-богьче веруьт
Лезет гІуьлом унжиге курают,
Вишегьой Мюшгуьре недирегор
Э тэгІрифи белки не сохд бовор.

Гьеминон бегьер гІуьлом унжо дери,
Чуь емуьш дуьл хосдге, гьемеш вери,
Э руз гьоми раче буй эн етир
Э гьэд бисду гешде чуьтам эвир.

IV

Мюшгуьри бире желдлуье корсох,
Э кор ранжбери омбар темэхьсох,
Желде богъдоргьо — Исогъ, Гюльботъор
Игидгьой жофо эри хубе кор.

Мюшгуьри — ватан хубе гофдангьо
Ватан одлуье ихдилотчигьо:
Хьызгьийей Эмин, Довид Авшолум,
Миши Гизили, ченде нум гируьм...

Эн ченд шогьиргьо ве ошугьгьойму,
Ихдилотчигьо, нуьвуьсдегоргьойму
Гьисди и дигь биней энугьо,
Шир энү дери э раг энугьо.

Ме гьич зиьеди е гоф эз хуьшде
Эри хэлгъ Мюшгуьр ние нуьвуьсде,
У гофгьо, коргьо гьеме мэгІлуьмуьт
Э пушой хэлгъгьо сирот вединуьт.

Серов гофгьойме эйтуьни, Мюшгуьр
ТэгІриффи лэгІэ туьни, жон Мюшгуьр,
ГПов туь эриме — у гьисди зуьм-зуьм
Э гьэриш мэгІни нум туьни-мэгІжуьм.

ШОГЬИР ХЭЛГЬИ

Э гуьзет тэгІрифлуье шогьиргьой тати
недеруьтгьо гьони э гІэрейму.

I

Бегем шогьир у муьрдени
Нуьввьсдигьо бендгьой мэгІни

Эри Ватан, эри хэлгъгъо,
Эри дусди вилеетгъо?

II

Е вэхд шогъир нибу у нисд
Снгъде кук хэлгъ бири ве гъисд,
Миравт салгъо, миравт девргъо..
Э ёр миёв шогъир гъербо!

III

Шогъир хосде шолумире,
У нуьвуьсди десдонгъоре,
Угъо гъеме гъисдуьт зинде,
Э дуьл хэлгъгъо шор зигъисде.

IV

Эгер чуй вэхд... пурси е кес
«Эжи шогъир?» Мибу и сес:
Ини шогъир э кимуни
Эдей хунде бендгъой мэгІни...

ДУХДЕР ДЕРБЕНДИ

(м э г І н и)

Эгер гъисди туь соймиши,
Э гоф ме жон мидениши,
Э гІэрейму дери дусди,
Раче духдер эн дербенди.

Фурмуш месох дусдимуре,
Расде гофгъо — шовгІоймуре,

Менг эриму у шогьоди,
Раче духдер эн дербенди.

Чуьтам гуьл савзе э богьор
Э гофгьойтуь гьисдуьм бовор,
Иму ферзенд девр Совети,
Раче духдер эн дербенди.

Э сифет туь веригьо хол,
У эриме гьисди нишон,
Тозе кифлет бире вэхди,
2 гиле
Раче духдер эн дербенди.

ПОЭМА

«ДОВИД ГЪЭЛЕ»

(Эз легендай татт)

Е-ДУЪ ГОФ ЭЗ ТОВУН ЭНИ ПОЭМАЙМЕ

И поэма «Довид гъэле» нуувуьсде омори э мотив эн мэгІлуьмлуье легендай эн хэлгъ татиму «Везир эн хон Табасару». Гъозие-гъэдер э и легенда ихдилот сохде оморенигъо эриме лап куьнди, гІэзизи, чуьнки у ологъолуьни э торих, зиндегуни эн жэгІмет Мюшгуьревоз (Нуьгдиревоз), эн бебегъо-келебебегъойме. Ме э и дигъ зенде оморем. Ме песде э Дербенд келе биремгеш, э Мюшгуьр омбар рафде-оморе сохденбируьм.

Э товун эни легенда ме суьфде шиновусдем эз дедей Истир иму — эн зен мюшгуьри.

Суьфде э товун эни легенда томомлуье жире нуувуьсди писатель Хьызгъил Авшалумов, комики э и дигъ эз деде бири, инжо келе бири, кор сохди э колхоз.

И легендай хэлгъимуре ченд варианты. Э е вариант энужэгІмет эн дигъ, эжеки зигъисдем-

¹ Табасаранигъо гъемей эни хоригъоре э и тараф «Мюшгуьр» гуфдиренбируьт. «Нуьгди» (Нюгди) гъисди эз дуь гоф тати — «Нуьге — дигъ» («Тозе дигъ»).

бируът татгьо ве е ченд кифлетгьой табасаранигьо, э гоф Довид денишире, эн дигьбонишу, шенде дигь ишуре, оморут э хоригьой Мюшгьур, мескен зеруът инжо, чуьнки хон келе гуж сохденбу э хлгь, неки э одомигьой хэлгь иму, гьемчун э табасаранигьош. Эз елойге хоне воисденбу суьфдеи шев гІэруьси — гІэруьс эн Довид, одолуй эн кук эну — Шимшуьн, Шушен бу э юревоз, э хоневоз.

Э дуьимуьн вариантиш гьеме гьозиегьо гьегьечуни, чуьтам гьисдиге э суьфдеи вариант, оммо э дуьимуьн вариант Шушен гІэруьс Довид нисди, духдер юнй. Одохлуй эн Шушен кук табасаранини, Джуьмшуд, э хуней Довид келе биригьо.

Довид, чуьтам ихдилот сохде оморениге, э легенда, е екелуье, жонлуье, обурдуье, гІуьлом диге одоми бу. У омбаре ихдолотгьо, десдонгьо, мэгІнигьо, овосунегьо дануьсденбу. Кор жерэхьиреш хуб дануьсденбу. Эз хотур энижиге верзуьшигьой эн хон уре эз хуьшде куьнд сохдебу. Э гІэрей эн хэлгь уре «везир эн хон» гуьфдиренбируът, омбаргьо — «лелей Довид».

И легендаре келе мэгІэнои. У нушу дорени, чуьтам бебегьо-келебебегьойму э садсалгьоревоз зигьисдетге э доггьо эеки э де эхлггьойгей Догьистуревоз, угьоре е гьисмет, е зиндегуни бириге, э дусди, шолумиревоз зигьисдетге дуь эекиревоз, эеки женг бердетге э гьэршуй муьрс эн хонгьо, беггьо.

Эз гьемей эни гьозиегьо, ихдилот сохде оморенуьтгьо э и легенда, ме нуьвуьсдем энжэгь е бэхш эни гьозиегьоре.

Те поэмаймере сер гирде, мере воисдени гьемчун биёрум гофгьой эн е ченд эри ме эз

дуъли куьнд гъисдуьтгъо одомигъоре, неки эри
ме, гъэсуьл, бинешу эзи дигъ гъисдуьтгъоре.

«Ме жогъил гъисди оморем эз Мюшгуьр, э
Дербенд. Оммо омбаре вэхдгъо гъер сал зи-
мисдуре ме гировунденбируьм инжо, э дигъме.
Шевгъой зимисду те сер-себэхъ, те сеимуьн
гиле хурузгъо гъуь-гъуь зере, минуьшдим, ово-
сунегъо, ихдилотгъо мисохдим дуь эри еки.
Хори Мюшгуьр берекетлуьни, рачи, хушмензе-
ри. Мюшгуьре келе гъозиен. Ихдилот эн «До-
вид-гъэлере», эн «Везир хон Табасаруре» э и
дигъ гъеме дануьсдени.

(Эз гофгъой эн ведилуье ошугъ ве овосунечи
Хъызгъией Эмин. Эз еровурдигъойме).

«Дигъ Мюшгуьре гирим э ёр,
Чуьн гъэзизе дусди эн ёр.
Эзи дигъи эн ме, бинейме,
Хок энугъэзизе эри ме»

(Гуфдири шогъир Монувэхъ Дадашев).

«Гъовгъой чойгъо нен гъубигъо,
Мохберлуье савзе мержгъо,
Эшгълуь хунде лап буьлбуьлгъо,
И чуь рачи дигъме Мюшгуьр,
Жунме э туь дери Мюшгуьр.

Бисдорумгеш эжеш гъони,
Е э согъи, е сейрони,
Дуьлме гъер вэхд э лойтуьни.
И чуь рачи дигъме Мюшгуьр,
Жунме э туь дери Мюшгуьр».

(Хъызгъил Авшалумов. Эз стихотворение
«И чуь рачи дигъме Мюшгуьр»).

ДОВИД ГЪЭЛЕ

(эз легендай тати)

п о э м а

I

Э ДИГЬБОН

...ТэгИди сохде васал-жофо
Э гъэриш дигь у диromo,
Сер гирдени хуьшги зере
Хок эн хори, очмиш бире.

Зими, мэхьсуьл бисдорут шор
Чуьнки бири мэхьэл богьор,
Эз руй хори бугь верафде,
Чуьтам дуре рэхьэ рафде.

Верфгьо, жилидгьо хьэл бирет
Бун хунегьо хуьшги зерет,
Эрхэ хуно видов-видов
Эз гъэриш дигь рафдени гIов.

Тембирэхьне бирет доргьо
Веди бисдо лулей гьушгьо,
Себэхь бире эз зусери,
Пар зеренуьт сохде шори.

И чуйкле дигь табасару
Эже татгьо зигьисденбу,
Э гьэд дое келе верфгьо
У пэхьни бу и ченд рузгьо.

Кергелуьгьо не говдугьо
Дерлегьошу вокурде омо,
Ведиромо бугь эзунжо
Мугуиге — туьхьмек унжо.

Сес мэгИзерей гусселегьо
Наргов, гомиш, кечилегьо,
Э гьэриш дигь лов бирени
Тозе бире зиндегуни.

«Е бой! Е холу! Чуй хэбери?
Эз бун хуне дэгь омори?»
Пуьрсиренуьт дигьбонигьо
Чуйтам гьэдот гьисд э угьо.

Зенгьой дигьи мухшул гьисдуьт
Говдугьоре темиз сохут,
Зимисдуне пейнгьоре
Угьо эдет гьембуьз зере.

Кимигьойге э бун хуне
Бунку э дес куфде буне,
Хьэёт-боже темиз сохде
Чапаргьоре тик поюнде...

Дигьбонигьо хьэрекетуьт
Чоиргьоре темиз сохут,

Песде угьо локгьо сохде.
Пиёз, савзи, шитил кошде.

Э ён чапар, хиевонгьо
Тум куьдуй шенденуьт угьо,
Кошденбируьт тум норожон,
У моромо э ранг мержон.

Эз хинике вэхд зимисду
ГПожиз бире хьол кендусту,
Се мегь зиёд кендустони
Э гьэд хуне домундени.

Чуь хьозури у дирени
Гьеме угьо хэрж бирени,
Кендуйгьошу селт буш бире,
Хэрей хьуйзуьм тигьи бире.

Гьони тэгиди кор васали
Эдет сохде гьер дигьбони,
Шевиш белки кор сохдуйтге
Менг э сер дигь товуш доге.

Гьечи эшгьлуй гьисдуйт угьо
Келе, чуькле мердгьо, зенгьо,
ГПэдот дигьи гьечу бире —
Нисе хосде корсуьзире.

II

Эзи е ченд рузгьо пушо
Кура бире сипре рушгьо,
Э меслэхьэт нуьшдебируьт
Эз овхьолет гофгьо сохдуйт:

«Текей мибу зулумкори
Хон зиёдтеш гьудуз бири,

ЖэгІмет эдей эз дес рафде
Нисди минкин эй зигьисде.

Чуь кор сохди—хэрж миё ди,
Гьони диеш зиёд сохди,
Могьлугъ бири жонден визор
Гьербой дери э огьизар.

Десде бире ченд тухумгьо
Эзи тупрогъ рафдет угьо,
Гьерки тозе жиге офде
Зерет мескен эй зигьисде.

Имуш офим эйму жиге
Тозе мескен эри зере,
Минкиниге нисди дие
И тупрогъэ гьич не гьиште...»

Дерди-жуни гьечи гофгьо
Сохдуьт унжо нуьшдегоргьо,
Шевруьт мугу — «Эз меслэхьэт
Кес не дануь, э гъэд жэгІмет.
Серберэхьи соху коре
Довид хуби эри бире..»

Шевруьт пери вохурдебу
У э Довид гуфдиребу,
Меслэхьэти биреbugьо
Э хунешу и пушогьо:

«Фикир жэгІмет гьисд ижире
Туь сербоши эри бире,
Имуш эйтуь — кумекчигьо
Э гоф, э кор боворигьо».

Довид у вэхд сер гьуз бире
Поисд хэйли, гуфди песде:

«Шевруът бирор! Чутьтам гуюм
Э хотур хэлгъ жунеш мидуым.

Ишму мере гъэнет дорит,
Гьнпор — жуьргІэт уреш дорит,
Э кишд бесде шушке, хэнжел
Эри хон миёрум гІэжел.

Нуькергьой хон оморутге
Гуьрд бире мисохим женге,
Эри азади эн хэлгъ иму
Жун мере мисохум гъурбу.

Омбар хубе меслэхъэти,
Де чорейге изму нисди,
Ченд тухумгьо гъечу рафдет
Тозе тупрогъ эйшу офдет.

Ранжбер бирет жонден визор
Текей мибу и гуж-гІэзор,
Эй вирихде эз дес эн зур
Э гъэд васал бошим хьозур».

Дес Довиде гирде Шевруът,
ШовгІо сохде, гъэлиш гирдуът,
Тозе мескен эже мибу
Не гуфдирут, мэгІлуьм небу.

Гьони Шевруът келе мерди
Шасдире у кем гирошди,
Дедей уре инжо зенди,
Э и дигъле келе сохди.

Четинигьо омбар дири.
Гуселовчи беггьо бири,
Зурнов зере, мэгІни хунди
Нэхире у гъем хорунди.

Эз жовони тэ ивэхдй
У гьемише лэггэр мунди,
Биггьго меншд, кеме рушгьго
Спни бируйт кем-кем угьго.
Довид не у бирет келе
Э гьед доггьго э и дигьле.

Зугьун хэлгь табасарани
Довид темиз дануьсдени,
Шинирегор у нигуфди
Зугьун энун тати гьнсди.

Чуьтам ошугь сазе мизе,
Э хундеки доре мезе,
Хоне эри мухшул сохде
Э дервозе гьербой рафде.

Довид гьундуьр буй-балаю,
Гьэмчил э дес дебиренбу,
Э кишд энун э сер чухо
Хэнжел дуллу мивебисдо.

Рушгьгой энун дураз небу
Екем кутэхь-дуз сохдебу.
Хуьрде чумгьго, раче сифет
Вебу уре хубе чигьрет.

Довид э кул глэсб менуьшдге,
Эз гьэриш дигь мигирошдге,
Есеулгьго дур поисде
Рэхь мидорут хуььрмет гирде.

Хон Довиде хьисоб сохде
Омбардане «везир» хуьшде,
Ченд гьэдер у «тэгИриф» мидо
Пэхуьри дуьл тер нибисдо.

У шасд сале небу гьонн
Буьнуьш энү жуьргІэтлуьнн,
Келе, чуькле гьеме уре
«Везир эн хон» огол зере.

У эз деде бири инжо
Келе бире э гьэд догъгьо,
И хоригьой Табасаран
Бу эрию гІэзиз ватан.

У омбаре дигъгьо гешди
Дусгьо уре чендиш гьисди,
Э коми дигъ мидарафдге
Гьуногъ ве дусд бу унжиге.

Тире хуно менуьшд э гІэсб
Мугуиге у гьисд пеленг,
Гьэмчил мизе гІэсб ю межесд,
Эз нэгІл пойгьо журкум мижесд.

III

МЕСЛЭХЬЭТИ

Гирошдебу е ченд вэхдгьо
Шевруьт э Довид гуфдигьо —
Уре эри рэхьбер вихде,
Серберэхьи хэлгьэ сохде.

Э меслэхьэт нуьшдет угьо —
Шевруьт не ченд куьнде дусдгьо,
Дер вокурде и вэхд омо,
Довид дуьлшор у диromo.
Дес гьемере гирд э дусди
Э фикир де гофгьой расди.

Мугу Шевруйт: «Эй, бирору,
И меслэхьэт эз дер буру,
МэгІлуым нисди гьич э е кес,
Э дигь неде гьеле не сес.
Ме хосденуым Довид гую,
Чуьтам гьисдге фикир энү».

— Э фикир ме, — гуфди Довид
— Дуьм ишмуре расде имид,
Э вишегьой Мюшгуьр суьфде
Хуби унжо эри рафде.

Мескен куьнди эзу жиге
Чогъэ хори гьисд унжиге,
Нуьге дигье бине зере,
Мибу унжо екем песде.
Гьемишелуьг эй зигьисде
Кор ранжбери эри сохде.

Ме мидануьм овхьолете
Чуь giroшде э дервозе,
Песде у вэхд гоф мисохим,
Хьозурире чуьтам виним.
Э жэгІмет дигь эй гуфдире
Гьеле зуні вэхд не бире,
Сэхд мугьоет бошим иму,
Кес недануь гоф эзиму...

Белки бисдо ужире вэхд
Е нуькер хон омо бивэхд,
Е кор-гьурлугь эй гуфдире,
Шек несоху дигье дирe.

Гьечи giroшд е ченд рузгьо
Омо раси герме вэхдгьо,
Песини мегь эн васал бу
Хубе мэхьэл кор ранжбер бу.

Хэлгъ кем бируйт э дигъ веди,
Мухшул бируйт э кор гьерки,
Увэхдине кор васали —
Серов коргьой эн согъ сали.

Ранжбер гьеме бируйт э чул
Э гъэд бисду, э гъэд мэхьсуьл,
Савзей хори веромори
Эй молгъэре хурек бири.

И песини дуь-се рузгьо
Чуь кор буге Довид гьербо,
Фикир мисохд чуьтам соху,
Мэхьэл бири е кор соху.

Уре воисд мэгІлуьм сохде
Эри эз дигъ вадарафде,
Гьерки винуьт хьозурире
Бесдуьт угьо шелегьоре.

Хон бу серхош шороб хурде,
Дегешдебу э кейф хуьшде,
Гъэдэгъэ сохд «везир» биёв
Э дервозе сер шев диров.
Дуьлелесо Довид бире
Э дервозе у зу рафде.

Довид дануьсд и хэбере
Хон эрию фуьрсогьоре,
У мэгІлуьм сохд э хьовиргьо
Бошут кура гьони угьо.

Шевруьт, е ченд сипре рушгьо
Кура нуьшдет гьеме угьо,
Довид мэгІлуьм сохд э гьеме
ЕгІни фикир дит хуб э ме.

«Сер шохьонгум бире мунде
Сес не сохде вадарафде,
Гурундире э гIребе
Сукигьоре шеле беседе.

Дуь эеки кумек бире,
Э чул, э рэхь герек бире,
Эз хьол еки хэбер бошит,
Гоф екире зу шиновит.

Рэхьэ мирайт руе Мюшгуьр
Эз гъэд више, екем гьисд дур,
ГIэтлугьоре хьозур сохде,
Бошут гьеме ерэгъ беседе».

Меслэхьэте Довид варасд,
Э гьер хуне мердгьо дарафд,
МэгIлуьм сохуьт овхьолете
Хьозур бошут гьеме асте.

Сер шохьонгум бири суьфде
Э гъэриш дигь сокити де,
Кими зенгьо э ивэхди
Эдет беседе шеле тэгIди.

Эн кимигьо э гуфере
ГIэил дери, сэхд хисире,
Эз хьол дедей хэбер нисди,
Шелегьоре хьозур сохди.

Гурунд бу сэхд зиндегунни
Эри хуней косиб-гIюни,
Эри офде лугъэй нуне
Косиб мидо нимей жуне.

Гьовой косиб небу эркин
Дору кифлет небу минкин,

Эз дес хон, бег бире визор
Гьсми эз жун жонден визор.

Ченд сад салигьо зигьисде
Жигешуре, эдет шенде,
Бисду, мэхьсуьл кими кошде
Угьореш инжо эдет гьишде.

Хьозур бирет эй вирихде
Хок бебегьо инжо мунде,
Дуьл гирисде, чумгIэрсинуьт,
Фикир ишу э дигь деруьт.

Э гьэд асму астарাগьо
Пэхьни бируьт унжо угьо,
Еки-дуьи эз дур веде
Мибисдорут когьли-когьли.

Гьсемей могьлугь эни дигьле
Э сер рэхь ве келе, чуйкле,
Дениширет гузет бире
Эри гьишде тупрогь хоне.

Довид вини чуйтам могьлугь
Хьозурутге э гьер гьурлугь,
Согьбоши сохд у эз гьеме
Мугу: «Гузет, бошит э ме».

Вэхд Довид бу эри рафде
Э дервозе тэгIди сохде,
Могьлугь офдо зуте э рэхь
Гуфдиренуьт: «Худо хьэрмэхь!..»

Э ДЕРВОЗЕ

... Хон дегешди э сер тэхче
 Бирн серхош, шороб хурде,
 Сер шев бире омо раси
 ТэгІди сохде «везир» гьонн.

Гъэмчил дери э дес Довид
 Э дуьл дебу келе имнд..
 Хэнжел э кишд, э сер чухо,
 Чутьтам гешде у гьербо.

Э пушой хон Довид омо
 Мугуиге догъ диromo,
 И ченд салгьош недиребу
 Ижире шэхс уре вебу.

Кемере «везир» гъэд сохде,
 Сер зерени э хон суьфде,
 Песде гуфди: «Огъой ме туь,
 Оморем ме э гьурлугъ туь.
 Чуй ихдилот дуьл туь хосде
 «Везир» хьозур гьисд эй сохде».

Сере жумунд хон увэхди,
 Ю эз «везир» рази гьисди,
 «Гьери» серги е ихдилот
 Серме белки бисдо бобот».
 Гуфдире хон ён дегешде,
 Э сер тэхче сере гирде.
 Довид сер гирд ихдилоте,
 Э дуьл тэгІди эри сохде.

Эз дуьл Довид чуй гирошдэ
Уре гьони ки дануьсде,
Ченд кифлете у рэхь сохди
Э чул — сэхьро э гьэриби...
Фикир мисохд чуйтам зуте
Варасуну ихдилоте,
У гьисд инжо э дервозе
Мэхьшовою э лой хэлгъ ве...

Ихдилоте асде-асде
Довид эдей кутэхь сохде,
Хон ивэхди ён дегешде
Е жомигеш шороб хурде.

Хэйли шев гирошдебу
Ихдилот эхир биребу,
«Везир» гуфди екем евош:
«Огьойме, хон, буьзуьрг гердош!
Ихдиёр дит эри рафде
Эгер гьурлугъ нисдиге де».
Сере жумунд хон увэхди,
ЕгІни, бура изму вэхди...

V

Дир некеши Довид тэхьно
Э гьэриш дигь у диромо,
Винирени дер хунегьо
Рохьо гьисдуьт—торик угьо.
Е писусле нисе сухде
Не е кусов э пилете.

Э гьэд тенге мэхьэлегьо
Эн пичире кучелегьо,
Табасарани не татгьо
Недеруьт е кес эзугьо.

Сере жумунд, ох вокоши,
Эз дорун дуьл нефес кешн,
Хунегьоре тигьн дире
Эз чум Довид гIэрс оmore,

Говдулегьо, кergелуьгьо
Дерлегьошу бируьт рохьо,
Мундебируьт кими кergгьо,
Э сер хое нуьшдет угьо.

Гуферелей эн гIэили
Э куьнж хуне у поисди,
Лулей куки унжо дери
Эри сэхьиб э гузети.

Э кergелуь у дарафде,
Шинирени сес гьуьд-гьуьде,
Нуьшде кerge унжо дире,
Вошундигьо сэхьиб уре.

Себэхь бире кerg мигердуь,
Ки гIюв чине мидекинуь,
Э ёр сэхьиб миёв унжо...
«Вошунде кerg чуьтам бисдо?»

«О! Буьзуьрге менг эн шеви
И торих эз имишеви...
Туь дуьруьсде шогьод гьисди
Гоф мисохи эри расди.

Девргьо муравт, девргьо миёвт
Э сер сенгьгьо савзе меров,
И гьозие чуьн едигор
Невегьо миёрут э ёр.

Туь менг шеви пэхьни мебош
Рэхьм туь гьисдге кем ведн бош,

Чуьнки могьлугъ жилгъэ гешде
ТэгІди эдет видовусде».

Э ёр Довид омо гьонн
Чуьтаме у келе бири,
Э и дигьле вороморе
Чуь зэхьметгьо у кешири.

Гъул-етими беггьо бири
Табасаран ватан юни,
Э ченд хори-дигьгьо гешди,
Дусде хэлггьо уре гьисди.

Эзи гьозор зиёд салгьо
Зигьисдет инжо бебегьо...
Хок энугьо инжо мунде,
Эз дес залум хон вирихде.

Сес гирисдей гІэил омо
Довид э хуне диромо,
ТэгІди векенд эз гуфере
Э гьобои пучунд уре.

Пой э зонгу доно Довид,
Венуьшд э гІэсб, гьундогъэш гирд,
Зе гьэмчиле, юргье рафде.
Дере-тепе не дануьсде...

VI

Э ВИШЕГЬО

... Нимешевн, хэлгъ хисирет
Э гьэд хуне де э хифлет,
И косибгьо эдет рафде,
Тупрогъ хоне песо гьишде.

Фикир сохде киш мигуфди:
«Хэлгъ игиди! гҮожиз нисди,
Келе гынор угъо сохдет,
Эз дес эн хон согъ вирихдет...»

Ерэгъ дери э дес мердгъо,
Э гуш-гъэри гысдуът угъо,
Чор тарафе эдет дире
Эз дуре рэхъ, ки оmore.

Е хэйли рэхъ Сенем рафде
Э гуш энү сес дарафде,
Мугуиге гҮэйл эдей
Божэхъ зере эри дедей.

Гье бирден чемуьсд офдо
Божэхъ зере э сер сенгъгъо,
Гъул сесале гҮэйл гирде
Шеле э кул у гирисде.

Шевруът шинохд: у — Сенемн
Гъунши бире — зен оули,
Песде хуърси: «Гъирке сохде,
Эрчуь гъечи гҮэрс рихунде?»

«Лелей Шевруът, терсиренуьм
Эй гуфдире, чуь мисохум,
ГҮэйл э дигъ фурмуш мунди
Торики бу, сохдум тэгҮди.
Э гуфере хисиребу
Э ёр ме гъич у недобу».

«Де сес месох бири н кор
Кес недануът небу ошгор,
Е кемлейгеш сабур сохде
Лелей Довид биёв, песде...»

Сенем жовон бисдсе сала
И пенж сал бу гІэруьс бире,
Раче бала, ковре чумгьо
Вебу уре, хубе гьошгьо.

Шеле беседе, тэгІди сохде
Гьул духдере у сэхд гирде,
Шеш мегье кук э гуфере,
Хисиребу — фурмуш бире.

Не шувьере, не хуьсуьре
Эз хьол Сенем хэбер небу,
Гьирке сохде, у мигирист
Кес дануь уре нивоист.

Э гьэд више э ён жилгьэ
Нуьшдет мөгьлугь э дэгь-дэгьэ,
Не вор бу, не нерме кулок
Доргьо бируьт гьеме гьолок.

Сес тапа-тап гІэтлуь омо,
Соей эну веди бисдо,
Кем гуш воно у поисде
Э рэхь офдо асде-асде.

Шевруьт шинохд киниге у,
Видовусде рафд э кию,
Довид эз кул гІэсб фурамо,
Гьундогь э дес пушо омо.

Гьэл дешендуьт шори сохде,
ЕгІни, дируьт руй екире.

Шевруьт омо гьундогь э дес,
МэгІлуьм небу не сохд у сес,
Куьнд оморе гуфди: «Сенем!
Эсефлере ини офдем...»

Гъундогъэ сэхд гъэл гирд деде,
У шори сохд гъирке сохде,
ТэгІди-тэгІди нене доре,
ГІэиле зу хоши гирде.
Э торики еки гуфди:
«Лелей Довид гІэил офди...»

Хэлгъ ивэхди эзир доргъо,
Эдет сохде меслэхъэтгъо,
Э минжи шев э торики
Нуьшде угъо э ён еки...

Лелей Довид пуърси дануьсд
Овхфолете у чуьтаме гъисд,
Песде гуфди: «Шеве-себэхъ
Миё сохим иму э рэхъ.
Вомундеймгеш миё бурайм
Эзи серхъэд зу вадарайм.

Э вишегъой эн дигъ Мюшгуур
Рафде расим, у нисди дур,
Песде унжо офде жиге
Мескен зеним гъелелуьге».

Э гоф Довид — э меслэхъэт
Рази бисдо гъемей жэгІмет,
Шелегъоре бесдуьт унжо
ДуьлетэгІди рафдуьт угъо.

Гуфдиренуьт инсон сенгъи
Гъувот энучуьн е догъи,
Оммо тигъэт — у гоф расди
Гъони и хэлгъ эз сенгъ сэхди.

Гъэргъи себэхъ очмиш бире
Руз эдембу тэгІди доре,

Еки, дуьи гъуш-паранде
Чуьн ховолу эдет гешде.

Астаргъо нисдуьт веде
Менгиш дарафд, сохде тэгИди,
Руе Каспи денишире
Гъэриш асму веде бире.

Гъе ивэхди эдет рафде
И кеме хэлгъ — бире хэсде
Шев гиросде руз веромо,
Нерме кулок парзе омо.

Довид вери э кул юргъэ
Шимшил, хэнжел э кишд бесде,
Гъирможе у э дес гирде
Лац э пушо эдей рафде.

Шевруьт, Хэлил екем песо,
Пой вегирде гІэсб энугъо

ГІэтлугъойге дегъ-дуьвездегъ
Эз чор тараф могьлугъ рафде,
Угъо, гъеме ерэгълугъо,
Хьозур гъисдуьт э женг унжо.

Хон мидиге шахс Довиде,
Чуьтам гъони э гІэсб нуьшде,
У мигуфди: «Белки хови,
Чум ме тори «везир» нисди!»

Э кул гІэсб Довид нуьшде,
Чуь фикиргъо эдей сохде,
Песде угъо хове хуно
Довиде бердуьт э дургъо:

... Нуькергьой хон кура бирет
Э сер ишу зу оморет,
Ю э кул гІэсб жоборд нуьшде,
Нуькергьоре эдей куьшде.

Хьэрой дешенд: «Бирэргьойме!
Азад сохим хэлгъ имуре,
Е нуькериш немуну согъ,
Хон шинире эз сер бу гьогъ».

Бирден Довид понсденн,
Мугуиге э женг дерн,
Шимшуьле у э дес гирде
Э сер дуьшме эдей рафде.

Чуьтам эз хов хэбер бире
Совусд бирден у чумгьоре,
«О! Эже бируьт фикиргьойме
Э женг э гьэршуй дуьшме?..»

Руе могоьлугъ чарунд гІэсбе,
Гьирмож э дес гуфди песде,
«Сербошигьо вихит жиге,
Мескен зеним э инжиге.
Гьерки куме вокунит
Емуьшдоре, небу бурит.

Жиге мэхьсуьл гьисд инжиге
Хок эн хори гьем чоьгъ бире.
Сэхде жиге гьисди инжо
МэгІдон гІови, эн гьубигьо.
Вишелугъи-жирей гьэле
Пой не нори инсон гьеле».

Гуфди Довид мэгІлуьм сохде
Эри могоьлугъ чуь сохутге

Э гІэтлугьшош мэгІлуым бире
Гьербой ерэгъ эри бесде.
Шевиш, рузиш тигъэт гешде
Белки дуышме оморотге...

VII

Э ДОВИД ГЪЭЛЕ

Пое-герде гІэиллегьо
Эдет шори сохде угьо,
Э гъэд више вози сохде
Дуь эеки хэнде-хэнде.

Ненехуре гІэилгьоре,
Хисунденуьт гъундогъ сохде,
Чуьн э тегьер эн гуфере
Э сер совзе лейло хунде.

Зенгьо мухшул бируьт гьеме
Э кор хуне — э гъэд куме,
Гъуьч сохденуьт жиге килне
Хурек венуьт э товоле.

И есиргьо жигешуре
Огол зеруьт «Довид гъэле».
У еровурд эри мунде
Нум Довиде хьуьрмет дошде.

Тозе мескен «Довид гъэле»
Ухшеш зере э е дигъле,
Гьерки унжо мухшул гьисдуьт,
Корсуьз угьо екиш нисдуьт...

Э гьер тараф «Довид гъэле»
Гъубигьой гьем нуькере,

Эри хори гъурлугъ сохде
Ранжбере у хъэвес доре.

Шевгъо эз дур сес оmore
Глов эн чойгъо чутьтам рафде,
Самур, Гюрген гъуншигъоют,
Мозол Мюшгуър угъо гъисдуът.

Чуь дор емуьш мигешдиге
Унжо вери э гъэд више,
Раче савзе вероморе,
Чуьн холинче веди бире.

Купелегъой гъуьзуьргуьли,
Жиге-жиге веруът угъо,
Хъэрекетуът бошут веди
Велг лов сохде буй дуът гуьлгъо:

Эз расдиш дуз гуфдирет:
Э хок Мюшгуър де берекет,
Хок энуре э дес гирде,
Киреш мою буй кешире.

Эгер гъисдге э сер хори
Мозоллuye хок эн хори —
Мибу гуфре э Мюшгуъри
Гъемин у хок э дигъ мени.

И могоьлугъэ хэбер нисди
Мозол ишу у куьнд гъисди,
Э дигъ Мюшгуър бине зере
Ранжбер унжо мофу чоре.

Гъони эдет мердгъо гъеме
Чоиргъоре темиз сохде,
Бил зеренуът е кем жиге
Эри унжо бисду кошеде.

Хубе мэхьэл сали гьони,
Кор ранжбери хьэвеслуьни,
Угьо вэхде пуч не сохде
Гьерки эдет е кор офде...

VIII

... Эз гIэили э дуьлме де
Гьозией эн «Довид гьэле»,
Данандее мяшгуьригьо,
Мисохдуьт хуб ихдилотгьо.

Гьечи угьо гоф мисохдуьт
Мугуиге унжо бируьт,
Рач вогогьруш сохде гьербо,
Гуйге э киниг хундет чендбо.

Пенж, шеш деври эзу рузгьо
«Довид гьэле» гуфдиретгьо,
Гьониш у нум зинде гьисди
Э легенде у чаруьсди.

Ки рафдуьтге э у више,
Кумелегьо бугьо жиге,
Э ёр ишу овурденуьт
И дуь гофе гудиренуьт:
«Довид гьэле» инжо бири —
Эз бебегьо едигори,
Эз тупрогь хон вирихденге
Суьфде бирет э инжиге».
Хьызгьил Довид суьфде нуьвуьсд
И гьозиере томом дуьруьсд,
У мэгIлуьм сохд эри гьеме
Татгьоре гьисд и легенда...

Эз гьозией эн легенда
И дестон гьисд—е кесегле,

Нуувуьсдемгеш уре чуькле
Рази бош туь, хундегор ме.

IX

Дегиш бире зиндегуни
Э гьер тараф э руй хори,
Дегиш бисдо зиндегуни
Э Нуьге дигь — э дигь тати.

И чуькле дигь Ватан бисдо
Эри энун азадхогьо.
Зигьисденуьт ченд эрхэгьо
Гирошдени сад — салигьо...

Мюшгуьр бири хуб тэгИрифлуь
Гьемин бири у девлетлуь,
Гьони гьисди дигь совети
Дигь бирори — чендмиллетн!..

Дербент — Избербаш.

1982 — 1987 с.

С Е Р Н О М Е

СТИХИГЬО.

Эри Батан	3
70 сали	4
Эри тэгИрифлуье ортопед	6
Шушен — несигIэтчи	6
Э тозе жире	10
Эри дедегьо	11
Дениш э ме	15
МигIид 8-муьн март	14
Э гьэршуй довгIо (мэгIини)	16
Иму хьофд бирим	17
Партизански залонго	18
Э есири	19
Шев зинислу э Мюшгуьр	20
ШэгIми васал	22
Космонавт Дагестани	24
Мюшгуьр ватанмени	25
Шогьир хэлгьи	27
Духдер дербенди	28
«Довид гьэеле (эз легендай тати)	30

Яков Ильягуев
НАС БЫЛО СЕМЕРО

На татском языке

ИБ 2060

Редактор Х. Авшалумов
Художник И. Задера
Художественный редактор Э. Лубьянов
Технический редактор В. Гаджиева
Корректор Ю. Бахшиева

Сдано в набор 25.09.89. Подписано в печать
13.11.89. Формат 70×90¹/₃₂. Бумага тип. № 1.
Гарнитура «Литературная». Печать высокая. Усл.
печ. л. 2,19. Усл. кр. от. 2,33. Уч.-изд. л. 2,21. Ти-
раж 300. Заказ 4516. Цена 20 коп.

Дагестанское книжное издательство
Государственного комитета Дагестанской АССР
по делам издательств, полиграфии
и книжной торговли
367025, Махачкала, ул. Пушкина, 6

Типография № 7 Государственного комитета
Дагестанской АССР по делам издательств,
полиграфии и книжной торговли
367025, Махачкала, ул. Пушкина, 6

20 коп.

Яков Ильягуев

НАС БЫЛО СЕМЕРО

На татском языке